

KAZAK DESTANLARI

Neclâ YALÇINER

Türk Dil Kurumu tarafından yürütülen *Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi* 1997-2005 yılları arasında gerçekleştirilmek üzere hazırlanmış bir projedir. Bu proje ile yüzlerce ciltlik büyük bir külliyat oluşturabilecek seviyedeki Türk Dünyası destanlarını tespit etmek ve günümüz Türkiye Türkçesine kazandırmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Türk dünyasının bütün destan ve halk hikâyeleri proje kapsamına alınmıştır.

Türk dünyasında, Balkan Türklerinden Sibirya'ya kadar bütün Türk boylarında dünyaya ait tasavvurlar, inançlar, örf ve âdetler; tarihî derinliklerden günümüze kadar devam eden ortak kültür öğeleri olarak destanlarda yaşatılmıştır; destanlarda yaşatılan ve yansıtılan bu kültürel öğeler, Anadolu Türk kültürünün de zeminini oluşturmaktadır. Ayrıca Türk destan ve halk hikâyeleri üzerinde yapılmış önemli bilimsel çalışmaların çevirileri de proje kapsamı içindedir.

Bu külliyatın içinde sadece destan metinleri değil, çeşitli Türk boylarına ait destan gelenekleri, bu geleneklerin olduğu çevre ve destan yaratıcılarını ele alan araştırmaların sonuçları da yer almaktadır.

Sözlü edebiyat ürünleri ortaya koymakta ve Türk sözlü edebiyatına katkı sağlamakta önemli bir yere sahip olan Kazak Türklerinin folkloruyla ilgili çalışmaların başlangıcı XIX. yüzyıl ortalarına rastlar. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Kazak folkloru üzerine çalışmalar yoğunlaşmış ve Kazak destanlarını derleyerek yayımlamaya çalışan çok sayıda bilim insanı olmuştur. Bu bilim insanlarının başında Ş.Ş. Velihanov, V. Radloff, G. N. Potanin, İ. N. Berezin, A. Divayev, T. Belyayev, İ. Melioranski, G. Sablukov, N. N. İlminski gelmektedir.

Kesin bir tarih verilecek olursa Kazak destanlarının sözlü edebiyat ürünleri içinde

ayrı bir yer verilerek değerlendirilmesi 1917 yılına rastlamaktadır. Çalışmaların 1917 yılında başlamış olmasına karşın bu çalışmalarda destanların tür özellikleri, çeşitleri ve diğer destanlarla olan benzerlik ve ayrılıklarına ilişkin bilgi verilmemiştir. A. Baytursunov, S. Seyfulin, M. Avezov, B. Kenjabaev'in ve daha sonraları K. Jumaliev, E. Marğulan'ın araştırmalarında

- a) arkaik destanlar,
- b) kahramanlık jırları ve
- c) tarihî jırlar biçiminde bir ayırma gitmişlerdir.

Destanları sınıflara ayırma işi şüphesiz Sovyet Devrimi'ne kadarki dönemde Ş. Velihanov, G. N. Potanin, V. Radloff'un düşüncelerinin, sonradan da A. Divayev, A. Baytursunov'un araştırmalarının sonucunda oluşmuştur. Tarihsel dönemler temelinde yapılan sınıflandırmalarda destan türleri dikkate alınmamıştır. A. Murğulov'un sınıflandırması da yine tarihsel dönemler esas alınarak yapılmış bir sınıflandırmadır. Ancak Murğulov sınıflandırmasında biraz daha ayrıntıya inmiştir:

1. En eski devirlerdeki destanlar: Burada Er Töstik, Ak Köbek, Kulamergen, Şolpan- Mergen destan-menkıbeleri yer almaktadır.
2. Oğuz-Kıpçak döneminde ortaya çıkan destanlar: Bu grupta da XI ve XII. yüzyıllarda oluşmuş destanlar; Korkıt, Alpamıs, Kazanbek, Dombavıl, Kozi Körpeş-Bayan Sulu vb. destanlar yer almaktadır.
3. Tarihî dönemlerdeki destanlar: XIII ve XIV. yüzyılda oluşmuş destanlar; bu dönem kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlar Kazak topraklarında Coşı Devleti'nin kuruluş (Kubılandı, Er Tarğın) ve dağılma dönemini anlatan (Kamber, Kaztuğan vb.) destanlardır. Bu destanlar bazı araştırmacılarca Nogay devrinin destanları olarak da adlandırılırlar.

1. Coğar derebeylerinin Kazak topraklarını istilası ile onlara karşı yapılan mücadelelerini anlatan (Kahanbay, Bögenbay, Olcabay vb.) destanlardır.

2. Feodal zıtlıklara karşı verilen mücadeleye ilişkin olarak oluşan destanlar.

Bu sınıflandırmada destanların türüne göre yapılmış bir ayırım olmadığı için aralarındaki farklılıklar da verilmemiştir. Daha sonraki yıllarda A. Konuratbayev, destanları türlerine göre değerlendirip destanları kök ve türleri bakımından 10 farklı gruba ayırmıştır:

1. Masalsı destanlar: Er Töstik, Kula Mergen, Talasbay mergen, Dotan, Munlık-Zarlık.
2. Türk kağanlığı döneminde oluşan yıllık destanlar (jılnamalar): Orhon Yazıtları, Köl Tigin hakkındaki destanlar.
3. Oğuz Destanı (Dede Korkut) destanları.
4. Boy destanları: Alpamıs, Kobılandı, Kambar.

5. Nogay destanları: Er Tarğın, Murın Sengirbayev'in söylediği Kırım'ın Kırk Batır vs.

6. Tarihi destanlar: Beket, Dosan Batır, 1916 yılı manzumeleri.

7. Lirik destanlar: Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Kız Jibek, Ayman Şolpan.

8. Doğu destanları: Zaloğlu Rüstem Destanı, hikâyeler, kıssalar.

9. Telif destanlar: Esmambet, Ötegen Bata, Suranşı Batır, Narkız.

10. Sovyet destanları: Amangeldi, Malik, Tölegen hakkındaki destanlar.

Sovyet döneminde yürütülmekte olan destan araştırma deneyimlerine bakılacak olursa epik eserleri, kendi içinde bir sınıflandırmanın, bir süredir üzerinde özel olarak çalışılan bir konu olduğu görülür. Özellikle Rus bilim insanları V. Y. Propp, N. İ. Kraviso, A. M. Astahova, B. N. Putilov ve V. P. Anikin, destanları dönemlerine göre sınıflandırıp türlerine göre sistemleştirmek istemişlerdir. Ancak yine bu türlü sınıflandırmaların dışında kalabilecek destanların olması ihtimali de vardır. Ö. Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı çıkış dönemi bakımından lirik destan türü içinde değerlendirmekle birlikte destanda geçen olayların kahramanlık destanındaki olaylara yakınlığı da söz konusudur.

Türk sözlü edebiyatı içinde önemli bir yer tutan Kazak Destanlarının bu proje kapsamında Türkiye Türkçesine kazandırılması, bu konudaki önemli bir eksikliği de gidermiştir. TDK yayınları arasında *Kazak Destanları* adıyla çıkan 7 kitaptan ilk üçünün tanıtımı yapılmıştır:

***Kazak Destanları I Köroğlu'nun Kazak Anlatmaları*, (Hızl. Dr. Metin Arıkan), Ankara 2007, 806 s., TDK yayınları: 908. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi Yayınları: 22.**

Bu kitapta, Köroğlu Destanları yer almaktadır. Kahramanlık jırları arasında yer alan ve Kazak sözlü edebiyatının yayıcıları olan akın, jirav ve jırşılar tarafından benimsenerek halka sevdiren Kazak Köroğlu destanları üzerinde çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bazı çalışmalar XIX. yüzyıldan itibaren yayınlanmaya başlamıştır.

Kazak Köroğlu Destanları Türklerin yaşadığı geniş coğrafi alanın hemen her bölgesinde anlatıcı bulan anlatmalardır. Anadolu sahasında anlatılan Köroğlu Destanı ile Kazak sahasında anlatılan Köroğlu Destanı anlatmaları içerik ve temel yapı karşılaştırıldığında benzerliklerinin çok olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sosyal çevre, anlatıcı ve dinleyiciden kaynaklanan farklılıklar da bulunmaktadır. Kazak Köroğlu anlatmalarında kahramanın mücadelesi daha çok dışarıya yönelikken Anadolu anlatmalarında kahramanın mücadelesi daha çok içeriye, içteki yönetime karşıdır.

Bilim insanları Köroğlu Destanı'nı Batı ve Doğu varyantları olarak iki temel başlıkta değerlendirmişlerdir.

A. Batı versiyonunda başta Anadolu olmak üzere Azerbaycan, Balkan Türkleri, Ermeni ve Gürcü varyantları.

B. Doğu versiyonunda Türkmen, Özbek, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur ve Tacik varyantı yer almaktadır.

Kazak Köroğlu destanları Doğu versiyonu içinde yer almaktadır. Kazak Köroğlu anlatmalarında genellikle nazım şeklinin kullanılışı, eski Türk inanç ve mitolojik unsurların daha çok yer alması, Anadolu anlatmalarına göre daha eski dönemlerde oluştuğunu göstermektedir. Son yıllarda F. Türkmen, D. Yıldırım, M. Ekici, M. Aslan, M. Aça ve M. Arıkan'ın çalışmaları sonucu destanın ilk şeklinin yüzyıllarca önce Türk dünyasında oluşmaya başladığını ortaya koymuştur.

Kazak Köroğlu anlatmalarını içeren 1. kitapta Dr. Metin Arıkan imzası vardır ve destan 29 anlatmadan oluşmaktadır. Anlatmaların derleme ve yayına hazırlama çalışmaları 1975 yılında Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsünün yayımladığı “Kazak Koljazbalarının Gılmıy Sıypattaması; Kazak El Yazmalarının İlmî İncelemeleri” adlı eserin kahramanlık jırlarını içeren 1. cildi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu anlatmaların çok sayıda varyantı bulunmaktadır:

1. Köroğlu Sultan Hikâyesi:

Hasan Mirbabaoğlu, Kazan Üniversitesi matbaasında kendine göre yazıp düzenler ve 1885 yılında basılmasını sağlar. Bu nüsha 1890, 1895, 1902, 1909, 1911, 1916 yıllarında Kazan'da yeniden basılır. El yazması 58 sayfadır ve her sayfada 24 mısra vardır. Arap harfleriyle ve nazım biçiminde yazılmıştır. Eser 1940 yılında Akın Jokan Sızdıkov tarafından Kazak Türkçesinden günümüz Kazak Türkçesine aktarılmıştır. Nüsha Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır.

2. Avazhan Kıssası:

Hasan Mirbabaoğlu, bu destanı 1880 yılında derler, yazıp düzenler ve “Köroğlu Sultan” hikâyesi ile birlikte birkaç defa Kazan'da bastırır. Arap harfiyle yazılmış el yazması nüsha, 58 sayfadır ve her sayfada 42 mısra vardır. Nüsha Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde.

3. Köroğlu'nun Kıssası:

El yazması nüsha 1929'da Kızılorda şehrinde yazılmıştır. Aydarhanov tarafından derlenmiş fakat baskısı yapılmamıştır. El yazma 52 sayfadır ve her sayfada 30 mısra vardır. Arap harflidir ve Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde.

4. Köroğlu'nun Kıssası:

XX. yüzyıl başlarında Bağımbay tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. El yazması 35 sayfadır ve her sayfada 44 mısra vardır. Bölümlere ayrılmamıştır ve mazmun metin 3 numaralı nüsha ile benzerlikler göstermektedir. Yazma 1935 yılında Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

5. Köroğlu Kıssası:

Esenjolov Ergali tarafından 1907-1921 yılları arasında köylerden derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Bu nüsha 1973 yılından önce hiçbir yerde yayımlanmamıştır. 49 sayfadır ve her sayfasında 22 mısra vardır. 1947 yılında Esenjov Kerim tarafından Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

6. Köroğlu:

Molla Mukan adlı akın tarafından söylenen ve yazılan bu nüsha hiç basılmamıştır. 88 sayfadır ve her sayfada 22 mısra vardır. 1935 yılında Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

7. Köroğlu Sultanın Mezarda Doğması ve Reyhan Padişah ile Savaşı:

Jusip Köpeeov tarafından derlenen bu nüsha Arap harflidir. 50 sayfadır ve her sayfada 39 mısra vardır. El yazmanın aslı Tatar yazar Naki İsenbet'in kütüphanesindedir. 1956 yılında mikrofilmli Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine verilmiştir.

8. Köroğlu:

Nabi Balabekoğlu tarafından Arap harfleriyle yazılan nüsha hiç basılmamıştır. Mazmunu 3 numaralı nüshadaki gibidir. 1940 yılında Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

9. Köroğlu Kıssası:

Iskak Salıybeyoğlu tarafından derlenmiştir. 1935 yılında Rahmet Köserbaev tarafından yazıya geçirilmiştir. Nüsha 49 sayfadır ve her sayfada 23 mısra vardır. El yazması Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

10 Köroğlu Sultan (Mezarda Dirilmesi):

Koşanov tarafından derlenmiştir. Kitap olarak basılmamıştır. El yazması iki bölüme ayrılmıştır. Mazmundur. Arap harfli ve 40 sayfadır. Her sayfada 40 mısra bulunmaktadır. Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

11. Ayvaz Kıssası:

Koşanov tarafından derlenmiştir. 1937 yılında yazılmıştır. 1973 yılında M. Gumarova, J. Ebişev tarafından hazırlanmış ve "Kazak Halk Edebiyatı-Batırlar Jırı (Köroğlu)" nüshaları içinde yayımlanmıştır. 1989 yılında tekrar basılır. Nüsha 40 sayfadır ve her sayfada 40 mısra vardır. El yazması Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

12. Köroğlu'nun Mezarda Doğumunun Kıssası:

Kulmuhammed Bayguloğlu tarafından derlenmiştir. Bu el yazması 1961 yılına kadar Asılbek Taşıbaev tarafından saklanıp aynı yıl Muhtar Avezov Enstitüsü El Yazmaları Bölümüne teslim edilmiştir. Nazım ve nesir karışıktır.

13. Köroğlu Sultan:

Jambıl Jabaev tarafından icra edilen bu nüsha, Tursunbaev Bedel tarafından derlenmiştir. 1947 yılında Tursınbaev tarafından yazıya geçirilen nüsha Jambıl'ın söylediği destanın bir bölümüdür. Yazmanın aslı Jambıl Müzesindedir. 1989 yılında yayımlanan “Kazak Halk Edebiyatı-Batırlar Jırı (Köroğlu)” adlı kitapta Köroğlu (Bozayhan) adıyla yer almaktadır. 77 sayfadır ve her sayfada 27 mısra vardır.

14. Köroğlu:

Ertay Kulsanev tarafından derlenmiştir. Nüshaya “Köroğlu” adı verilmesine karşın Ayvaz'ın kahramanlıkları anlatılmaktadır. 40 sayfadır ve her sayfada 20 mısra vardır.

15. Köroğlu:

Jurnağazin Emireş tarafından derlenmiştir. 1941 yılında yazıya geçirilen nüsha Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır. 35 sayfadır ve her sayfada 36 mısra vardır. Baskısı yapılmamıştır.

16-17-18 Köroğlu:

Bu destanların anlatıcısı Rahmet Mezhojeyev'dir. 1958 yılında kendisi tarafından Arap harfleriyle yazıya geçirilerek Enstitüye teslim edilmiştir.

19. Köroğlu Sultan'ın Avazhan'ı Getirdiği Seferi:

Rahmet Mezhojaev ve Baydildaev Mardan tarafından derlenmiştir. Nüsha 1885 yılından 1915 yılına kadar Kazan'da 9 defa yayımlanmıştır. El yazma 1959 yılında yazılmıştır. 76 sayfadır ve her sayfada 64 mısra vardır. Bazı cümleler akın tarafından değiştirilmiştir.

20. Köroğlu:

Jürgenbaev Abdilla tarafından terennüm edilen destan Merdan Baydildaev ve Talida Bekhojina tarafından derlenmiştir. Nüsha 129 sayfadır ve her sayfada 40 mısra vardır. El yazma Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır.

21. Raşanbey Kahramanın Kalmuk Kahramanı Maharam ile Savaşı:

1941 yılında İlim Akademisi Halk Yaratıcılığı Bölümünde çalışan derleme ekibince derlenmiştir. Hiçbir yerde yayımlanmayan bu nüsha üzerinde çalışılmamış ve bölümlere ayrılmamıştır. XX. yüzyıl başlarında Kızılorda eyaletinde yazılmıştır. 75 sayfadır ve her sayfada 40 mısra vardır. Arap harflidir. El yazması Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

22. Kaldarhan Kıssası:

Übijar Tüylibikoğlu tarafından derlenmiştir. Hiçbir yerde yayımlanmayan destan iki bölümdür. 1914 yılında Kızılorda'da yazılmıştır. Arap harflidir. 32 sayfadır ve her sayfada 70 mısra bulunmaktadır. El yazması Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

23. Köroğlu ile Bezergen:

Tetilbayoğlu tarafından derlenmiştir. El yazmanın aslı A. Ş. Puşkin Memleket Kütüphanesindedir. 1965 yılında kopyalanarak Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine getirilir. El yazma Latin harflidir. 21 sayfadır ve her sayfada 26 mısra bulunmaktadır.

24. Ğavazhan Şiiri:

Nuĝıyman tarafından derlenmiştir. Arap harflidir.

25. Köroğlu'nun Çocuĝu Ayvazhan:

1950 yılında Şimkent şehrinde yazıya geçirilmiştir. 80 sayfadır ve her sayfada 24 mısra vardır.

26. Kasımhan Hakkındaki Hikâye:

Kalijan Oteşov tarafından terennüm edilen destan, yine kendisi tarafından 1900'lü yıllarda yazıya geçirilmiştir. Kalijan, yazmayı 1903 yılında Kazan matbaasına göndermiştir. Kalijan, "Musaha" adlı bir tarihî jırı da aynı matbaaya göndermiş fakat her iki jır da basılmamıştır. Bu yazmalar, XX. yüzyıl başlarında A. V. Vasiliev'in eline geçmiş ve 1935'te oĝlu tarafından Enstitüye teslim edilmiştir. Jırlar, 1973 yılında yayımlanan "Köroĝlu-Batırlar Jırı" adlı yayında yer almıştır. Nüsha 35 sayfadır ve her sayfada 44 mısra bulunmaktadır.

27. Bozay Batır ile Onun Çocuĝu Köroĝlu:

V. Meçensky tarafından derlenmiştir. 1905 yılında Torgay gazetesinin 32, 33 ve 34. sayılarında yayımlanmıştır. Destan üç bölüme ayrılmıştır. Kazan Türkçesiyle yazılmış metni kayıptır. 18 sayfadır ve her sayfada 30 mısra bulunmaktadır.

28. Köroĝlu:

Derleyeni belli değildir. Hiçbir yerde yayımlanmamıştır. 1946 yılında yazıya geçirilmiştir. 16 sayfadır ve her sayfada 32 mısra bulunmaktadır. Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

29. Köroĝlu Sultan:

K. Devletbayoĝlu tarafından derlenmiştir. Hiç yayımlanmayan bu nüsha bölümlere ayrılmamıştır. 1946'da yazıya geçirilmiştir. 9 sayfadır ve her sayfada 21 mısra bulunmaktadır. Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

Kazak Destanları II, (Hzl. Dr. Metin Arıkan), Ankara 2007, 490 s., TDK yayınları: 899. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi Yayınları: 17.

TDK Ankara 2007 tarihli ikinci kitap, birinci kitap gibi Dr. Metin Arıkan tarafından hazırlanmıştır. 2. Kitapta Kubikul, Dotan Batır, Kulamergen, Karabek Batır destanları yer almaktadır. Ancak bu destanların da çok sayıda varyantı bulunmaktadır:

a) *Kubıkul Destanı:*

1. Kubıkul:

Nurpeyiş Bayganın tarafından terennüm edilmiştir. El yazması Ahmet İskenderov tarafından 1940 yılında Nurpeyiş'in anlatmasından yazıya geçirilmiştir. Bu anlatma 1964'te yayımlanan "Batırlar Jırı (Kahramanlık Destanları)" adlı külliyyatın üçüncü cildinde yer almaktadır.

2. Yetim Kubıl:

Destanın icracısı jırşı Nuralı Nisanbayulı'dur. Kısıravbek tarafından derlenmiştir. Anlatma Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesindedir.

3. Cihangir Kubıl'ın Destanı:

Jırşı Kelimbet Sergaziulı tarafından terennüm edilmiştir. T. Sıdıkov tarafından derlenmiştir. El yazma Muhtar Avezov Enstitüsünün El Yazmaları Bölümündedir. Destanın tam anlatması 1940 yılında Nurpeyiş Bayganın'den derlenmiştir. Bu anlatma Kazak-Sovyet İlim Akademisi Edebiyat ve Sanat Enstitüsünde saklanmaktadır.

4. Yetim Kubıl Kıssası:

Abdirayim Muratov tarafından derlenmiştir. Muratov destanı 1940 yılında Sak Ümbetov'dan dinleyerek yazıya geçirmiştir. El yazması 1960 yılında Muhtar Avezov Enstitüsünün El Yazmaları Bölümüne teslim edilmiştir.

5. Yetim Kubıl:

Belgibay Bekturganov tarafından derlenen anlatma Muhtar Avezov Enstitüsünün El Yazmaları Bölümündedir.

b) *Dotan Batır:*

1. Kıssa-ı Kubakanbayulı:

Jusip Köpcev tarafından ilk defa masaldan destana çevrilerek yazıya geçirilmiştir. 1917 yılına kadar birkaç defa Kazan'da basılmıştır. 1961 yılında "Batırlar Jırı" adlı külliyyatın içinde yayımlanmıştır. 85 sayfadır ve her sayfada 16 mısra vardır.

2. Dotan Batır Kıssası:

1940 yılında Melim Jüsipov tarafından Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü El Yazmaları Bölümüne teslim edilmiştir. 1150 mısradır.

3. Dotan Batır:

1941 yılında Amangali Segizbayev tarafından Kazakistan Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir. 1950 mısradır.

4. Dotan Batır:

Nuralı Akın tarafından terennüm edilmiştir. Kısıravbek Amantaev tarafından Kaza-

kistan Merkez Kütüphanesine teslim edilen anlatmanın 1903 yılında Kazan’da basılan kitap temelinden yayıldığı anlaşılmaktadır.

5. Kubakanbay, Totanbala Batır:

Masaldan destana dönüştüren M. Adilbayev’dir. 1937 yılında el yazmaları arşivi-ne teslim edilmiştir. 408 mısradır.

6. Duran Batır (Tatar):

1917 yılına kadar birkaç defa Kazan’da yayımlanmıştır. 1939 yılında, Minhaj Hemidüllin anlatmasından G. Beşirov tarafından derlendiği bilinmektedir. Bu Tatar anlatmasının mazmununun, Jüsip Köpeeov tarafından derlenen Kazak anlatmasına çok benzemesinin, Hemidüllin veya başka bir Tatar anlatıcının Kazak anlatmasından yararlanmış olma ihtimalini ortaya koymaktadır.

c) Kulamergen Destanı:

1. Kulamergen Kıssası:

Kıssayı destana dönüştürerek yazan Abdurrahman Bektasov’dur. Destan 1909-1916 yıllarında birkaç defa Kazan’da basılmıştır. 1964’te “Batırlar Jırı” adlı külliyat içinde yayımlanmıştır. Yazma 64 sayfadır ve her sayfada 52 mısra bulunmaktadır. Arap harflidir. Bu el yazması anlatma, Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesinde.

2. Kulamergen Kıssası:

1988 yılında yazıya geçirilen bu anlatma, Mustafin Gabidiyn tarafından 1938’de Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

3. Kulamergen’in Kıssası:

1940 yılında Seken Dayırbekov tarafından derlenmiş ve 1941 yılında yine Dayırbekov tarafından Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

4. Kulamergen Kıssası:

Bazarbay Süleymanlı anlatmasından 1941 yılında Aktöbe eyaletinde yazılmış ve Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir. 67 sayfadır ve her sayfada 30 mısra vardır.

5. Kulamergen:

Orazgali Jusipbek anlatmasından Elimbayuli Jumabayev tarafından derlenmiştir. 1920 yılında Jumabayev’in el yazmasından kopyalanarak Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

6. Kulamergen:

Nartay Sızdıkulı tarafından 1935 yılında derlenerek Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir. Arap harfli anlatma 14 sayfadır.

7. Kulamergen:

Kösembek Baykuttulu tarafından derlenen bu anlatmanın terennüm edeni belli değildir. 1947 yılında Kazakistan İlim Akademisi Merkez Kütüphanesine teslim edilmiştir.

8. Kulamergen Batır:

Kıssa Sarsembek Tüspülü tarafından derlenmiş ve 1967 yılında kendisi tarafından Muhtar Avezov Enstitüsü El Yamaları Arşivine verilmiştir.

9. Kulamergen Kıssası:

İlyas Moldajanov tarafından derlenmiştir. Moldajanov kıssayı kendine göre nazma çevirmiş ve 1915 yılında Kazan Basımevine vermiştir.

10. Kulamergen (Masal):

ç) Karabek Batır Destanı:

1. Karabek Batır:

Şökemen Jıravın anlatmalarında Karabek Destanı'nı ilk yazıya geçirenler Novosibirsk ile Mavlikey Yumaşev'dir. Yumaşev daha sonra anlatmayı kendisi düzenleyerek 1992 yılında bastırmıştır.

2. Karabek Batır:

Bitimbay tarafından terennüm edilmiştir. Marat Ahmedov tarafından derlenmiş ve 1987 yılında "Batırlar Jırı" adlı külliyatta yayımlanmıştır.

Kazak Destanları III, (Hzl. Dr. Oktay Selim Karaca), Ankara 2007, 156 s., TDK yayımları: 898. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi Yayınları: 16.

TDK Ankara 2007 basımlı üçüncü kitap, Dr. Oktay Selim Karaca tarafından hazırlanmıştır. Kitabın sonunda iki sayfalık "Yer ve Şahıs Adları Dizini" yer almaktadır. Bu üçüncü ciltte "Barak Batır" ve "Akböpe-Savıtбек" destanları yer almaktadır. Halk ağzından derlenmiş olan hikâyelerden "Barak Batır" bir kahramanlık, "Akböpe-Savıtбек" ise bir aşk hikâyesidir.

XIX. yüzyılda temeli atılan bugünkü Kazak folklorunun, halk edebiyatının da temelleri sayılabilecek olan bu hikâyelerde, Kazak Türklerinin geleneklerinin, göreneklerinin, kültürlerinin, inançlarının, kısacası hayatlarından kesitlerin de görülebileceği, tarihleri ve yaşadıkları coğrafya hakkında okuyucuya fikir verebilecek hikâyeler yer almaktadır.

***Kazak Destanları IV: Kırım'ın Kırk Batırı*, (Hzl. Prof. Dr. Fikret Türkmen, Yrd. Doç. Dr. Metin Arıkan), Ankara 2007, 1048 s., TDK yayınları: 913. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi Yayınları: 26.**

Murın Jırav Sengirbayev tarafından terennüm edilen *Kazak Destanları* serisinin IV. kitabını oluşturan Kırım'ın Kırk Batırı adlı destanı Türkiye Türkçesine Fikret Türkmen ve Metin Arıkan aktarmıştır. Dördüncü kitap 3 bölümden oluşmaktadır. Eserin sonunda 3 sayfalık sözlük vardır.

“Kırk Batır”, “Kırım'ın kırk Batırı” veya “Nogaylı Jırları” olarak bilinen bu anlatımlar “Alataylı Añşıbay Batır ve Onun Nesli; Karadöñ, Jubanış, Süyiniş, Er Begis, Tegis” ile “Kögis, Tana, Nerik, Şora” adlı iki daireden ve “Er Kosay”, “Manaşılı Tuayakbay”, “Telagıs”, “Aysanın Ulu Ahmet”, “Karga Boylu Kaztuvgan”, “Akjanasulu Er Keñes”, “Kıdırıbayulu Koblandı” gibi kahramanlık jırlarından oluşmaktadır.

Murın Jırav Sengirbayev anlatımlarından yazıya geçirilen “Kırım'ın Kırk Batırı” adlı anlatımlar üç koldan oluşmaktadır.

1. Añşıbay Batır Jene Onuñ Urpaktan (Añşıbay Batır ve Onun Nesli).
2. Karadöñ Batır Jene Onuñ Urpaktan (Karadöñ Batır ve Onun Nesli).
3. Jeki Batırlar Jayındağı Jırlar (Belli Başlı Batırlarla İlgili Müstakil Jırlar).

“Kırım'ın Kırk Batırı” dairesine giren destanlardan bazıları 1964 yılında yayımlanan “Batırlar Jırı” adlı külliyyatın üçüncü cildinde yayımlanmıştır. Destan daha sonra 1977 yılında Aksavit adlı antolojinin ikinci cildinde yayımlanmıştır.

Kazak Destanları VI, (Hzl. Seyilbek Sakenov, Pakizat Avespayeva), (Türkiye Türkçesine Aktaran: Yrd. Doç. Dr. Oktay Selim Karaca), Ankara 2009, 395 s., TDK yayınları: 952. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi Yayınları: 30.

Seyilbek Sakenov, Pakizat Avespayeva tarafından hazırlanan *Kazak Destanları* serisinin VI. kitabını oluşturan destanı Türkiye Türkçesine Oktay Selim Karaca aktarmıştır. VI. Kitap, “Mırkı Batır”, “Nur Gayşa”, “Akbiykeş-Karabala” adlı bölümlerden oluşmaktadır. Türkiye Türkçesine yapılan aktarmada her bölümden sonra “özel isimler dizini” verilmiştir. Kitapta destanda yer alan anlatımların kimler tarafından anlatıldığına ve kimler tarafından derlendiğine dair bilgi yoktur. “Sunuş” bölümünden “İçindekiler” verilmiş, sonra destan metnine geçilmiştir. Destan metni Kazakçası ve Türkiye Türkçesi karşılıklı sayfalara gelecek biçimde verilmiştir.